

Pintea Viteazul în Maramureșul Istoric

Prof.dr.Lo zbă Raluca
Colegiul Național „Dragoș Vodă”
Sighetu Marmăției

La 14 august 2013 s-au împlinit 310 ani de la un eveniment dramatic, cu implicații profunde pentru maramureșeni, moartea haiducului și oșteanului Pintea Viteazul, care a fost ucis în timpul atacului pentru cucerirea Cetății Baia Mare. Faptele lui Pintea Viteazul au rămas bine reprezentate în folclorul românesc. Figura și acțiunile lui de luptă împotriva asupritorilor s-au răspândit pe o vastă zonă: Maramureș, Oaș, Bistrița-Năsăud, Moldova, pătrunzând până în Câmpulung Moldovenesc. Adrian Fochi¹ menționează că la ucraineni există o baladă în care personajul principal e haiducul român Pintea Viteazul. Pentru creatorul popular, viața și faptele lui Pintea au constituit o sursă generoasă și propice de inspirație.

Creația populară l-a imortalizat în legende, povești balade, colinde, piese de teatru. Ion Pop Reteganul afirma că „Pintea era exponentul săracilor, care lupta contra asupritorilor”.

Poezia populară din Maramureș a intrat în sfera de interes a specialiștilor abia în al șaptelea deceniu al secolului al XIX-lea, după aprecierea folcloristului Dumitru Pop². De atunci s-a bucurat de interesul culegătorilor și al celor pe care i-au interesat caracteristicile ei. Creația epică românească ocupă un loc fruntaș pe plan european din punct de vedere cantitativ. „Suntem printre popoarele care cunosc un număr mare de subiecte și motive epice, foarte multe originale, ceea ce îndreptățește afirmația că românii au contribuit esențial la creația epică europeană”.

Specia cea mai apreciată de la începuturile folcloristicii a fost **balada**, numită și **hore voinicească** sau **cântec bătrânesc**. Vechimea ei în Europa datează din Evul Mediu timpuriu cunoscând în timp o consistentă dezvoltare. Primele culegeri de folclor datează din secolul al XVIII-lea, în ele se reflectă viața în lumea feudală, deși există unele balade în care se regăsesc teme și motive mai vechi.

Repertoriul românesc al baladelor însumează aproximativ 330 de tipuri, peste 250 alcătuiesc zestrea clasică ce cuprinde baladele cu cea mai largă răspândire și care au forme artistice rafinate. Cercetătorii români au grupat baladele în trei mari grupări: **fantastice**, **eroice**, **nuvelistice**. Baladele eroice cuprind cântece haiducești (voinicești dar și hoștești), cântece în care protagoniștii sunt haiduci vestiți, dar și cântece vitejești în care eroii sunt personalități istorice marcante: domnitori sau conducători de oști (Mihai Viteazul, Gruia). Baladele eroice au ca protagonist voinicul viteaz care izbândește datorită calităților sale, de cele mai multe ori hiperbolizate.

Protagoniștii acestor balade se grupează în **viteji și haiduci**. Faptele povestite în aceste creații sunt tipizate. Dacă e vorba de cântecele bătrânești de vitejie, ele surprind luptele cu cotropitorii turci și tătari, eroii fiind considerați modele comportamentale. Ca și eroii viteji, haiducii au și ei însușiri eroice, dar adversarul lor este cel intern, domnitorii sau clasa feudală stăpânitoare. Haiducul se vedește apărător al celor obișduiți, îi despoaie pe arendași, pe boieri și se socotesc răzpunători ai săracilor. Alături de acești haiduci au activat și o seamă de hoți (lotri sau pribegi), uneori

¹ Adrian Fochi, *Cântecul epic tradițional al românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1985, p. 460

² Dumitru Pop, *Folcloristica Maramureșului*, București 1970 p. 25-30

distincția dintre ei fiind greu de observat. Totuși creațiile epice despre cei din urmă menționați nu au rezistat în timp.

Baladele haiducești oglindesc faptele unor haiduci mai vechi în timp: Corbea, Toma Alimoș, Miu, dar și ale unor haiduci mai noi, din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, aceștia fiind din punct de vedere istoric identificabili: Pintea Viteazul, Iancu Jianu, Bujor, Vasile cel Mare. Aceste balade relatează destul de veridic întâmplări, adesea oprindu-se la momentul morții protagonistului (Toma Alimoș, Pintea).

Concepția populară aduce în discuție prototipul voinicului, exponent al unor înalte calități umane. Se poate vorbi de un tipar în care vom recunoaște tipuri umane ce sintetizează personalitatea mai multor indivizi care au rămas în memoria colectivă. Haiducul își iubește locurile natale, are însușiri supranaturale, mai ales este invulnerabil ca și Ahile în timpul luptelor și al înclăștărilor cu dușmanii.

Pornind de la aceste considerații vom aminti sumar câteva date despre Pintea Viteazul, personaj real ale cărui fapte au fost consemnate în diferitele documente ale vremii în care el a trăit. Pintea este, neîndoielnic, o personalitate reprezentativă a maramureșenilor la sfârșitul sec. al XVII-lea, pentru lupta dusă pentru libertate și credință. Din datele istorice și cele oferite de creația populară orală, fixate în scris de cărturarii Maramureșului, vom creiona personalitatea haiducului spre a vedea cum se încadrează în tipologia viteazului.

Data nașterii lui Pintea e unanim acceptată ca fiind 25.02.1670. Locul nașterii lui a iscat multe discuții și păreri. Astfel istoricul Ioan Mihaly de Apșa susținea în anul 1900 în lucrarea *Istoria comitatului Maramureș. Diplome maramureșene*¹ că Pintea ar fi descendentul unei familii nobile din Budești. Acestei păreri se aliază folcloristul Ion Bârlea, istoricul Alexandru Filipașcu, prozatorul Pavel Dan. Alți cercetători cred că ar putea fi originar din Vad sau Săpânța, oricum ei leagă locul nașterii de spațiul Maramureșului Istoric. Alți cercetători, cum ar fi Ioan Pop Reteganul, Darius Pop, Vasile Rebreanu, se bazează pe unele documente și susțin că s-a născut la Măgoaja, zona Lăpușului.

Totuși, cele mai interesante creații populare despre haiduc au fost culese din localitățile Budești, Săpânța, Ieud, Vad, Călinești, Breb, Văleni, Oncești, adică în satele de pe Valea Marei, Valea Izei și Valea Cosăului. Desigur că există foarte multe creații epice și lirice legate de Pintea și în zona Lăpușului sau în Oaș. La Budești se păstrează cămașa de zale și coiful haiducului, răscumpărate cu bani mulți de localnici la biserica veche.

Multe sunt toponimele ce fixează un spațiu real în care a haiducit Pintea: Izvorul Pintii, Casa lui Pintea, Fântâna lui Pintea, Făgădăul lui Pintea, locuri în care a poposit cu cetașii lui.

Pintea a început să acționeze mai întâi la Baia Sprie în 1694. A participa la răscoala curuților condusă de Francisc Rakoczi II, principele Transilvaniei care voia independența Ungariei. În această acțiune Pintea a avut un rol de seamă având sub conducerea sa 1500 de oșteni². Participarea populației românești la răscoala lui Rakoczi s-a datorat și speranței românilor de a-și îmbunătăți starea social-economică deoarece principele promisese că va îmbunătăți situația țăranimii, că va curma mizeria dar și dorinței de a stopa prozelitismul religios catolic³.

Pintea a acționat în Rona (Coștiui), în zona Gutinului și, după cum reiese din documente, a pregătit în vara anului 1703 asediul asupra Băii Mari. Istoricul Valer

¹Ioan Mihaly de Apșa, *Istoria comitatului Maramureș. Diplome maramureșene*, Tipografia lui Mayer și Berger, Sighetu Marmăției, 1900, p.561

²Vasile Gaftone, „Graiul Maramureșului”, 19 august 2013

³CălinFelezeu, *Pintea Viteazul între adevăr și legendă*, Editura Proema, Baia Mare, 1998

Hossu bazându-se pe *Jurnalul intim ținut de Mihaly Teleki cel Tânăr, căpitanul suprem al Districtului Chioar* a descoperit modul cum și de către cine a fost ucis prin trădare Pinteia. El a fost ucis nu în 14 august, ci în 22 august 1703, căzând eroic în luptă, împușcat. Se pare că a fost trădat chiar de Rakoczi, deoarece dobândise notorietate și constituia un real pericol, atât pentru împăratul Leopold I al Austriei, cât și pentru Rakoczi care voia suprimarea fostului său aliat, fiindcă Pinteia lupta pentru autonomia Transilvaniei, dar neincorporată în Ungaria¹.

În condițiile oprimirii sociale, economice și religioase își începe Pinteia activitatea haiducească împreună cu cetele lui, care necesitau cheltuieli de întreținere. Ca haiduci, Pinteia și ai săi atacau și jefuiau bogații: negustori armeni și evrei bogați, dar și români nobili și din ceea ce luau dădeau celor săraci. De aceea se bucurau de simpatia țăranilor din rândul cărora făceau parte, țărani din satele Hoteni, Budești, Călinești, Breb, Desești, Sârbi, dar și din Lăpuș și Oaș.

Românii au fost loviți în calitatea lor de creștini ortodocși. Religia lor nu era agreată de cuceritorii unguri încă de la crearea regatului Ungariei sub influența bisericii catolice. S-a încercat mereu convertirea lor la catolicism, dar fără succes. Doar conducătorii cneji acceptă convertirea spre a nu-și pierde privilegiile și pentru a fi confirmați ca nobili cu diplome.

Încă din 1595 Mihai Viteazul a luat biserica ortodoxă sub protecția sa, biserica românească din Transilvania a depins ierarhic de biserica din Țara Românească. Domnitorul construiește la Alba Iulia o biserică mitropolitană ortodoxă, numind ca episcop al Maramureșului pe Arhimandritul Serghei de la Tismana. Tot atunci s-au întemeiat și câteva mănăstiri care după alungarea voievodului din Transilvania au fost pustiite. După cum susține prof. dr. Nuțu Roșca în lucrarea *Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș*² Pinteia Viteazul este o personalitate istorică remarcabilă. Ca erou al luptelor de apărare a valorilor etnice împotriva habsburgilor **Grigore Pinteia lupta pentru obținerea de drepturi naționale și sociale, precum și dreptul la credința strămoșească.**

În perioada acțiunilor lui Pinteia, Transilvania a trecut de la o stăpânire la alta, de la Imperiul Otoman la cel Habsburgic. În asemenea condiții Pinteia a devenit „spaima bogaților și mila săracilor” faptele sale înscriindu-l în tiparul justițiarului care apără pe cei săraci și obidiți. „Haiducii... erau singurii apărători ai poporului față de domnii destrăbălați. Pe Pinteia îl blăstămau numai asupritorii, iar cei săraci îi binecuvântau, imortalizându-l în balade și legende”³.

Parcurend bibliografia legată de viața și faptele haiducului, cumpănind păreri diferite despre locul nașterii lui, data morții, statutul social real al căpitanului și „voinicului de codru”, vom încerca să schițăm un portret al haiducului, așa cum reiese din variantele baladelor, poveștilor, colindelor din Maramureșul Istoric, începând cu cele mai vechi culegeri tipărite, înregistrate de la performeri vârstnici. Balade despre haiducul Grigore Pinteia Viteazul au apărut încă în 1877 (Brașov).

Am ales cele mai reprezentative balade culese din satele Maramureșului Istoric de folcloriști consacrați:

1. Tit Bud, *Poezii populare din Maramureș*, 1908
2. Ion Bârlea, *Literatura populară din Maramureș* (Balada „Pinteia Viteazul” culeasă din Berbești) vol. I, p.14

¹Valer Hossu, *Elita Chioarului*, 2011, pp. 189-199.

²Nuțu Roșca, *Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș*, Baia Mare 2000

³Călin Felezeu, *Op. cit* p.62

3. Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, 1925 („Horia Pintii”, culeasă din Budești în 1920)
4. Petre Lenghel Izanu, *Poezii și povești populare din Maramureș* („Pintia la munte-o suit” și o variantă mai amplă „Versu Pintii celui viteaz”). Acesta precizează că balada a fost compusă după variantele locale care circulau în zonă de preotul Ioan Coman din Moisei, care a notat-o în caietul de „verșuri” cu litere chirilice, această piesă folclorică a transcris-o cu litere latine Nicolae Doroș, fost preot din Breb. P. Lenghel Izanu menționa că balada este în colecția lui Nicolae Pipaș din satul Tisa.
5. „Balada lui Pinteă” culeasă de prof. Ion Vancea (colecție personală)
6. Colecția lui Laurențiu Mihaly ce cuprinde balade și tradiții locale despre Pinteă, cu varianta „Horia Pinteii” în care e inclus episodul luptei de la Baia Mare, publicată în „Acta Musei Maramorosiensis” vol. 5, „O culegere de folclor din Maramureș de la jumătatea sec. al XIX-lea” de muzeografului Ioan Boroica.
7. *Antologia de folclor din județul Maramureș*, „Pinteă” cu mențiunea că e culeasă de Iordan Datcu, pe urmele lui Ion Bârlea, din Berbești.
8. „Corinda Pintii” culeasă de Titus Bîlțiu Dăncuș și cinci variante culese din Călinești (4) și Văleni (1) și de Pamfil Bîlțiu în 2003, în *Studii de etnologie românească*, vol. 2 p. 58, editura Saeculum I.O. București. Aici este inclusă notarea muzicală a unei colinde, performer Berciu Petre, făcută de Constantin Arvinte și Isidor Râpă¹.
9. *Antologia Cu cât cânt, atâta sânt*(1989) care include o variantă a baladei „Horia lui Pinteă Viteazul” cântată de Victoria Darvai, prima interpretă în timp care a pus-o în circulație pe calea radioului.

Baladele au influențat colindele care își au punctul de plecare în aceste creații epico-lirice. Colindele au circulat în paralel cu baladele, având multe variante și multe motive comune cu acestea.

1. Un interesant text „Pinteă Viteazul” a fost luat în considerare de noi, fiind inclus în lucrarea lui Călin Felezeu, pp. 74-79. Varianta a fost culeasă de Nicolae Trâmbițoniu și preluată de autor din *Antologia de literatură populară*, Editura Academiei, București 1953, pp. 396-408.
2. Interesante sub aspectul informației au fost colecțiile publicate în revista „Memoria Ethnologica” de-a lungul anilor: colecția Titus Bîlțiu-Dăncuș, colecția Mihai Canciovici, colecția Ioan Dunca, colecția Augustin Micu unde sunt incluse povești și povestiri despre Pinteă păstrate în memoria colectivă consemnate de colecționari și repovestite.

Din textele aduse în discuție se observă că Pinteă a pătruns în sufletul omului de la țară acumulând calități ce îl tipizează ca viteaz, dar îl și individualizează ca individ. Variantele cercetate culese din Budești, Berbești, Breb, Oncești, Văleni, Călinești oglindesc în marea lor majoritate sfârșitul dramatic al haiducului. Haiducul din Maramureș are trăsături comune cu cel de dincolo de munți. Același cadru natural, același tip de viață, cu perioade de avânt sufletesc și luptă. Fie că se numește haiduc, voinic, hoț, lotru, pribeag, el este un răzvrătit, dornic de libertate și răzbunare. Pradă pentru el spre a trăi, dar împarte săracilor. Puternica personalitate a lui Pinteă a fost în stare să dea naștere la balade ample și de largă circulație.

¹O variantă a colindei lui Pinteă a fost culeasă din Oncești în 1913 de Bela Bartok în „Studii de etnologie românească” vol.2 p.66

În textele în discuție întâlnim **motive literare specific românești, dar și motive de circulație universală** incluse în țesătura epică prin contaminare cu alte creații din alte zone. Astfel unele motive se vor regăsi în colinde.

În varianta culeasă de Ion Bârlea, care e și cea mai citată în studiile de folclor regăsim **motivul visului premonitoriu**, ce-i anunță sfârșitul: „*Numai eu că am visat/ Cal fără țițărășag/ Capu fără comănac/ Pușcă nouă ruptă-n două/Și pe mine în bdicaună*”. Acest motiv îl întâlnim și în varianta lui Laurențiu Mihaly. Pinteia stă cu ortacii „*sub poale de codru verde*” (Bârlea) sau „*în munte să suie*” (Iordan Datcu și P. Lenghel Izanu), în munții Maramureșului, pe Gutâiul cel înalt. Se conturează cadrul natural, spațiul concret în care se localizează acțiunea, un loc protector pentru voinici. Apar și elemente topografice. Având nevoie de mâncare și muniție Pinteia le cere fărtașilor să meargă la Baia Mare „*După pită, după sare / După praf de cel mai tare*”.

Motivul trădării se dezvoltă gradat. Cel care pornește la Baia Mare este ispitit de dușmani să îl trădeze pe voinic, prin destăinuirea modului cum poate fi suprimat. Ca toți vitejii, Pinteia este **invulnerabil**, acesta fiind un motiv străvechi, și doar printr-o încercare cu tentă magică el poate fi omorât. Lăcomia duce la trădare, lucru condamnat de etica țărănească. Acest motiv se regăsește în toate variantele culese din zona Maramureșului Istoric, dar și în baladele din alte zone ale țării: *Toma Alimoș, Corbea*. Secretul destăinuit devine armă în mâinile dușmanului: „*Moartea Pintii că-i așe/ Cu trei spice de grâu sfânt/ Ș-on plumb mândru de argint/ Pân furcuța pieptului/ Unde-i greu voinicului*”.

În varianta lui Ion Bârlea, Pinteia se duce cu tovarășii săi la poarta Băii Mari și dă cu piciorul în ea cu puterea ce-o avea încât „*toată poarta că s-o spart*”. Este înzestrat cu puteri supranaturale. În celelalte variante, dar mai ales în povestirile despre el aflăm că îi învinge pe tătari, pe Fata Pădurii, vindecă bolnavi, poate să zboare cu o zburătoare din lemn de ulm¹. Dar eroul este ucis de ostașii împărătești, acțiunea se focalizează pe **motivul testamentului**. Toma Alimoș își lasă murgul „*unui tânăr frățior/ Cu părul gălbior*” care îi va continua acțiunea haiducească. Pinteia îl însărcinează pe Gheorghe să-i poarte sabia vitejească: „*Fii și tu fecior ca mine*” și îi roagă pe ceilalți să îl pomenească.

În varianta culeasă de Iordan Datcu din Berbești textul este mai concis. Gândul trădării, prin destăinuirea modului în care poate fi ucis e însoțit de cererea fărtașului de a-i da calul: „*Murguțul tău cel de vânt/ Cu coama până-n pământ*”. Mijlocul prin care Pinteia putea fi omorât prin împușcare se regăsește și în varianta lui I. Datcu: „*Trei grăunte de secară/ Trei de grâu de primăvară/ Trei grăunte de grâu sfânt/ Ș-on plumbuț mândru d-argint*”.

Ultima parte a baladei, în varianta lui I. Bârlea e un avertisment adresat voinicilor de a nu destăinui secretele ce le pot pune viața în pericol. În varianta cea mai cunoscută cântată de Victoria Darvai se remarcă și frumusețea melodică, în inflexiuni arhaice, care dau baladei caracteristica epico-lirică. Nici această variantă nu se abate de la tiparul convențional. Pinteia stă cu haiducii pe Gutinul cel înalt și cere unor tovarăși de-ai săi, din prudență, el fiind cunoscut, să meargă la Baia Mare după „*vin și după sare/ După colb de cel mai tare*”. Trădătorul ispitit de grofi destăinuit secretul iar Pinteia este ucis „sus pe Gutâi”. Moartea lui Pinteia e plânsă de toată lumea de pe Mara și Iza: „*Toată lumea blăstăma/ C-a omorât pe Pinteia / Mâna lor cea de-a dreapta*”. Finalul readuce în sufletul oamenilor din zonă speranța unei judecăți drepte pentru păcatul trădării.

¹ „Memoria Ethnologică” nr. 6-7, 2003, p.752

Pamfil Bilțiu în studiul „Motive de largă circulație în folclorul românesc și universal”¹ aduce în atenția cercetătorilor motive de largă circulație, ca **proba puterii, invulnerabilitatea**, cu referiri la variantele baladelor despre Pinteia culese și din zona Lăpușului și a Chioarului.

O structură oarecum diferită o are „Horia Pintii” din colecția preotului Laurențiu Mihaly, un admirator al lui Tit Bud, vicarul Maramureșului, inițiatorul unei mișcări de culegere a folclorului întreprinse de cărturarii maramureșeni. **Motivul visului premonitoriu apare ca un avertisment.** Cel care îl ghicește „*un fecioraș mai mic*” îl sfătuiește să nu meargă la Baia Mare. Trădătorul este iscodit „*de domni de câne, bătrâni*” care îi cer secretul morții. Pinteia intră în oraș și e împușcat cu ajutorul unei practici magice prin care partea vulnerabilă era țintită: „*Cu trei cuie de potcoavă/ Cu de grâu grăunte nouă / De grăunte de primăvară / Cu trei gloanțe de argint*” alături de el rămâne Ștefan Mureșanul, Dumitru Sălăgeanul, Ion Ardeleanu, tovarăși credincioși care îl vor îngropa „*Că cinste bună ne-o dat / Doamne, bine ne-o purtat*” recunoscând omenia și curajul conducătorului. **Motivul armelor de voinicie care „ruginează”** este amplificat prin includerea unei secvențe elegiace dintr-o doină de jale: „*Jele-i, doamne, cui i-jele/ Jele-i frunzei și ierbeii/ De armele Pinteii*”.

În varianta baladei despre Pinteia culeasă de Petre Lenghel-Izanu „Pinteia la munte-o suitu” regăsim tiparul tradițional care se desfășoară în același fel, dezvoltând motivele întâlnite și la celelalte variante. Este inclus un episod, acela al fetei care îi scrie o scrisoare ca „*să-l celuiască*” să vină în Baia Mare, unde conform celor urzite de trădători va fi împușcat spre bucuria „pizmașilor”. Remarcăm dialogul alert între protagonist și tovarășii săi, apoi cu fărtatul trădător, și a acestuia cu ucigașii: „*Bună ziua, băimăreni/ Bună ziua ți-om pofti/ Spune-ne moartea Pintii/ Că noi bine te-om plăti*”. Versurile sunt mai cizelate, metrica este mai bună, probabil s-a intervenit în text.

Cealaltă variantă „Versu Pintii celui viteaz” poartă pecetea celui care a compus-o după variantele locale, Ion Coman fiind preot la Moisei, Vișeu de Jos și Săpânța. Avem repere precise spațio-temporale legate de acțiunea lui Pinteia: „*Din munții Maramureșului/ Cam deasupra Băii/ Striga tocma la Smedru*”. El își sfătuiește ortacii să-și petreacă iarna pe la satele lor și să se întâlnească primăvara. În această parte introductivă descrierea iernii ce se apropie cuprinde elemente de pastel prin includerea unor versuri întâlnite în doinele de haiducie: „*Dacă frunza-n codru pică/ Voinic n-ajunge nimică./ Dacă frunza codru lasă/ Tăfi voinicii trag pe-acasă./ Noaptea-i mare/ Și frig tare/ Trecu vara, vai, maica/ Vine iarna, mașteha!*” Când a înfrunzit codrul, voinicii s-au întâlnit hotărâți să ajungă la Baia Sprie să se aprovizioneze. Fărtatul va merge la Baia Mare unde este prins de „băieși” (soldați sau stăpânii minelor de aur), amenințat și întemnițat pentru a descoperi secretul morții lui Pinteia: „*Un plumbuț de aur suflat/ Cu tri grăunțe de grâu curat/ De potcoavă tri grăunțe/ Și de piper tri grăunțe*.” Trădătorul în această variantă va fi și ucigașul, atrăgându-l prin vicleșug. Pinteia destăinuie visul premonitoriu, crede că „*Pe fărtatul meu l-au prins*” și se hotărăște „să între în Baie” (Baia Mare), „*Să străbatem doburile/ Să luăm arginturile/ Să trăim și noi cu ele/ Pe fărtatul să-l scoatem*”. Intrarea în Baia Mare se face ca în varianta lui Ion Bârlea, prin forțarea porții. Momentul este descris prin câteva detalii ce conferă mult dinamism acțiunii: „*Pinteia la poartă sose/ Cum sose o și zdrobe/ Cu baltag că o tăie/ Și tăt jos că o rumpe*”. Aglomerarea de verbe de mișcare pregătește secvența sfârșitului haiducului trădat de cel pe care îl considerase apropiat și împușcat tot de acesta. Spiritul justițiar acționează. Ucigașul este legat în fiare și tras pe roată chiar de băieșii cărora le dezvăluise secretul, pedepse frecvente la începutul secolului al

¹Pamfil Bilțiu, *Studii de etnologie românească* vol. I, Colecția Mythos p.300

XVIII-lea, aplicate și țăranilor plătitori de dări, care deveneau datornici la feudali din cauza sărăciei.

Că la baza compunerii acestei balade au stat mai multe variante culese de Ion Coman este episodul intercalat în text, referitor la prețuirea curajului lui Pintea de către Împărat: „În țara împăratului/ Un voinic ca Pintea nu-i”. Împăratul, principele Francisc Rakoczi II, la a cărui răscoală a participat Pintea, le transmite băieșilor că acesta ar fi trebuit să lupte în oastea sa, probabil cu tătarii și „ca să-i deie lui grație”. Se face referire la înțelegerea și grațierea faptelor haiducului și cetașilor, când s-a interzis să li se spună tâlhari, dovadă că renumele și vitejia lui Pintea erau recunoscute. De aceea băieșii au fost nevoiți să plătească dări tot mai mari. Soarta lui Pintea e deplânsă de Țara Maramureșului: „Jele-i, doamne, țării/ Țării și Băii/ Băii și frunzei/ De ticuța Pintii”. Ticuța (părul) haiducului va fi fost pus în poarta Băii: „Și o picură picurile/ Și o cară pasărele/ Din toate primăverile/ Pă sub toate streșinile/ De-s noiesc și cuiburile”.

Această variantă are o țesătură epică mai amplă, momentele acțiunii au dinamism. Narațiunea e mai puțin convențională ca în alte variante. Găsim elemente de artă specifice stilului oral, ceea ce s-a adăugat vorbirii obișnuite. Enumerațiile, exclamațiile, interjecțiile, o suită de epitete dau descrierii culoare și ne pun în fața unui text cu valențe artistice deosebite. Considerăm că acest text e cel mai realizat artistic dintre toate.

Varianta culeasă de Tache Papahagi în 1920 din Breb urmează același tipar ca celelalte, succesiunea momentelor fiind mai apropiată de varianta culeasă de Ion Bârlea. Remarcăm enumerațiile și repetițiile care au rolul de a grada tensiunea generată de întâmplările dramatice.

Am mai cercetat două variante din colecția prof. Ion Vancea și prof. Doina Voina (lucrări de gradul I) dar variantele nu aduc nimic nou, nici în ce privește informația și nici din punct de vedere al realizării artistice.

Spre deosebire de baladele haiducești din alte zone ale țării unde protagonistul apare individualizat prin câteva trăsături fizice, în variantele baladei lui Pintea, **portretul fizic** nu e prezentat. Pintea este descris atât în ipostaza de om sărac, nevoit să muncească la alții, dar și în cea de haiduc. În povestea „Pintea și zâna din leud” din colecția lui Titus Bîlțiu Dăncuș aflăm că era frumos, harnic și blând. O altă poveste din colecția lui Gavril Aurelius Bălan precizează că a fost un om chipeș, smead la față, cu ochi negri, un maramureșean ca cei întâlniți de Tache Papahagi în călătoriile sale: „În general e brun, cu priviri sigure, senine și pătrunzătoare, robust și învingător al oricărei munci de munte, cu pletele lăsate pe umăr, trăsăturile feței regulate și severe, cu o caracteristică gravitate în înfățișarea lui, manifestată prin gest și umblet, ca și prin plete, o mândrie sufletească”.¹ E foarte probabil ca Pintea să se fi înscris în acest tipar, căci povestea adaugă că „nu purta mustăți și nici barbă deși cele mai multe sculpturi și portrete îl înfățișează cu mustăți și barbă, și desigur, cu plete.

Se conturează un portret al unui erou asemenea unuia din basme, prin multe însușiri fizice, fixate prin acumulări de epitete. Astfel o persoană reală a devenit personaj în creațiile populare și personalitate proiectată în mit. Pintea maramureșeanul se dovedește un om curajos, netemător de moarte, devotat tovarășilor săi. Faptul că în situații deosebite s-a arătat generos cu țăranii îl fixează în galeria eroilor populari, prin calitățile sale de oștean viteaz, cu credință în oameni și divinitate. Vasile Gaftone în lucrarea *Pintea Viteazul Oștean*² afirmă că „Pintea Viteazul este o personalitate istorică remarcabilă”. Nuțu Roșca³ citează opiniile lui Lucian Predescu potrivit cărora „haiducul

¹Tache Papahagi, *Grai, folklor, etnografie*, Editura Minerva București, 1981, pp.99-100

²„Memoria Ethnologica”, nr. 6-7, ianuarie-iunie 2003

³Nuțu Roșca, *Op. cit*

de la Măgoaja” a luptat și pentru apărarea bisericii strămoșești, contra unirii cu Biserica de la Roma.

Din această succintă caracterizare, ținând cont de toate informațiile obținute de istoria orală, din documente și balade putem afirma că Pinteaua reprezintă pentru toți românii un model de omenie și curaj, un luptător viteaz apreciat chiar și de cei împotriva cărora a luptat, devenind în timp emblematic ca toți eroii populari fixați în conștiința poporului. Baladele și cântecele de cătanie și război sunt specii pe cale de dispariție. Ele au oferit însă exemple de oameni înzestrați cu virtuți deosebite ce pot oferi modele de patriotism și demnitate. Cercetătorii vor evidenția și alte aspecte din viața lui Pinteaua, căci personalitatea sa oferă încă multe posibilități de a descoperi alte însușiri ale personalității sale, devenite simbol al luptei pentru libertate, neam, credință.

Bibliografie

- Bârlea, Ion, *Literatura populară din Maramureș, I*, București 1968
Bârlea, Ovidiu, *Folclorul românesc II. Momente de sinteză*, Editura Minerva, București, 1983
Bilțiu, Pamfil, *Studii de etnologie românească* vol. I, II, Colecția Mythos, Editura Saeculum I.O., București 2003
Bud, Tit, *Poezii populare din Maramureș*, București 1908
Felezeu, Călin, *Pinteaua Viteazul între adevăr și legendă*, Editura Proema, Baia Mare, 1998
Fochi, Adrian, *Cântecul epic tradițional al românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1985
Memoria Ethnologica nr. 6-7, 8-9 din 2003, Editura Centrului Creației Populare Maramureș
Papahagi, Tache, *Grai, folklor, etnografie*, Editura Minerva București, 1981
Pop, Dumitru, *Folcloristica Maramureșului*, Editura Minerva, București, 1970
Pop, Dumitru, „Religiozitatea populară în folclorul și comportamentul românilor” din *Coordonate ale culturii populare românești în perspectivă etnologică*
Roșca, Nuțu, *Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș*, Baia Mare 2000